

A Vajdasági magyar népdaloknak újabb, IV. kötete készült el, az *Énekes népi gyermekjátékok*. Vajdasági népzeneink eredetileg négykötetes sorozatra tervezett bemutatását (I. Lírai dalok, II. Balladák, betyár- és pásztordalok, III. Párosítók, lakodalmások, szerelmi dalok és IV. Szokás- és gyermekdalok) a gyermekjátékok örvendetes bősége ötkötetesre módosítja. Az énekes népszokások egy következő kiadványban kerülnek közlésre.

Már Kodály rámutatott, hogy a városi gyerek spontán zenei élet nélkül cseperedik fel. A falusi nép életét az I. világháborúig át- meg átszötte a zene és a tánc. Ennek megszűntével az iskola és óvoda feladata pótolni azt, ami a fejlődésből kimarad. Ehelyett ma ott tartunk, hogy falun is a városi élet hátrányai érvényesülnek. Nevelőink száma, akik az óvoda és iskola szerepének fontosságát e tekintetben felismerik, lassan gyarapszik ugyan, de ténykedésük inkább a népzenemozgalomban gyümölcsozik, mint a tanintézetek kereteiben.

Valaha a játék mind az iskolának, mind az iskolán kívüli gyermekéletnek természetes része volt. „Játszók” színtere volt az iskolaudvar is. Mostanra megszűnt az áramlás az iskola és a népi játékok között. Legtöbb dal játékát már nem játsszák. Elfelejtették (gyakran dalostul együtt). A pedagógus nem ismeri, a gyerekek kint az utcán nem játszanak még falun sem, így egymástól sem tanulhatják el. Óvodákban, iskolákban alig hallani népi gyermekjátékdalt.

Annak ellenére, hogy a gyermekjáték műfaja még ma is viszonylag jól gyűjthető (ezt a legújabb gyűjtések és kiadványok is tanúsítják), hangzó felvételeinken rendszerint csak idősebbek énekelnek, néprajzilag hiteles gyermekelőadást csupán elvétve rögzítettek. Oda jutottunk, hogy a gyermekjátékok hangzó példáit nem tudjuk gyermekhangokkal szemléltetni.

A népi játék hajdani falusi intézménye a felnövekvő nemzedék társadalomba illeszkedését segítette elő. Miben veheti hasznát ennek a nagyszerű intézménynek a mai társadalom felnövekvő nemzedéke? Mindenekelőtt a játékok társadalmi vonatkozásain túli, konkrét térhez és időhöz nem köthető általános emberi horderejében. A műfaj jellemzője, hogy benne mozgás, szöveg és dallam szerves egységet alkot, de nem szigorú, merev kötöttségben. A rögtönzés egyik fontos ismérvük, mivel valamennyi elem egyénien, szabadon változtatható az általános alapszabályok ismeretében. „Itt, mint az apró balatoni kagyló, tapadnak össze a motívumok, mindig másképp; mint mikor álmunkban egy alak két vagy több személynek vonásait mutatja egyszerre, úgy rajzanak, egyesülnek, szétváltnak a dallamatomok. A népköltés örök rejtélye: a szétporlasztott egészek s az új egészekké tapadó heterogén elemek csodálatos rajzása. Ez a folyton forrongó kohó, melyben egyszerre születik az új és hal meg a régi – de újjászületik, ami benne maradandó [...] (Kodály MNT I: XIV).

A közösségi beilleszkedésen túl a játékok fejlesztik a mozgáskészséget, a játékszabályok elsajátításával az egymásrafigyelést és (ön)fegyelmet. A rögtönzés az önállóságnak kedvez. Mindenekelőtt pedig a közös éneklés, táncolás, összetartozás örömeinek eszközei. „A gyermekjátékokból a ritmusban való elemi gyönyörködés, az életörömmel valami elementáris érzése sugárzik. Természetesen, csak ha játszó gyermekek friss éneklésében hangzanak el. Ismételtgetéseikben még szinte a mozgás alapélménye hat éneklőre és hallgatóra egyaránt” (Vargyas, 342). A dallam és ritmus szolgálja a

zenei anyanyelv elsajátítását, a dallammal mondott szöveg az anyanyelvét. Mikszáth Kálmán így jellemzi Apponyi Albert parlamenti beszédeit: „Apponyi nyelvvezete előkelő, szabatos, formás, de azt a benyomást teszi, hogy Apponyi könyvekből tanulta a magyar nyelvet; nem a bölcsőben a dajkadalból, nem a mezőn a játszópajtásoktól; hiányzik színe, illata, zamatja, az édes anyaföld szaga róla” (Bereczky, 5).

A játékok a fejlődésben lévő különböző korosztályok képességeihez méretezettek. Korcsoportok és nemek szerint is megoszlanak. A mai gyerekek is szívesen játsznak, ha lélektanilag időben ismerkednek meg velük. Kodály szavaival: „[...] nevelő nem lehet el e játékok beható ismerete nélkül. Szomorú gyermekora nyomait holtáig viseli, aki úgy nőtt föl, hogy nem volt része bennük. Annak nincs sürgősebb teendője, mint utólag megtanulni, beleélni magát, mert enélkül nem férközik a gyermek lelkéhez” (MNT I: XVI).

Sürgős teendők, hogy a gyermekjáték műfaját visszazármazzassuk természetes közegébe. Igaz, a népköltészet csakis változatokban él. „Amíg él, változik. Ha már nem változik, az annak a kétségtelen jele, hogy nem hagyományos úton, hanem mesterségesen (tanintézmények, rádió, mozgalom stb. útján) terjed tovább” (Bereczky, 7). Ám még mindig jobb, ha csak másodlagos életét éli is, mintha ismeretlen múltunk homályában lapulna a teljes feledésig.

Kötetünk nem terjed ki a teljes magyar játékanyagra. Énekes népi gyermekjátékokat tartalmaz, illetve olyanokat, melyeknek van valami zenei vonatkozása. Ezek főként lányok játékai. A fiúk mozgását csak ritkán kíséri játékos szöveg. Mikszáth szavaival: „a játékhoz szükséges varázsmondókáik sem olyan finomak, szavakból szótt csipkék, mint a lányokéi” (Bereczky, 130).

Gyermekeink ajkán elnémultak a szülőföld hajdani énekes gyermekjátékai. Ahhoz, hogy újra felzengjenek, a felnőttek segítségére van szükség már a bölcsőtől kezdve. (Gyermekgyógyászok ajánlják, hogy minél többet énekeljünk már az újszülöttnek is, mert annak lelki, szellemi fejlődése egészségesebb, kiegyensúlyozottabb lesz – ez bizonyított.)

Jelenlegi gyűjteményünk a terjesztés, visszazármaztatás teendőjét kívánja segíteni, elsősorban azal, hogy a pedagógusokat és a gyermekcsoport-vezetőket vértel fel megfelelő hazai anyagismerettel.